

# **LATVIJAS ARMIJAS KARAGŪSTEKŅU NOPRATINĀŠANAS PROTOKOLI KĀ VĒSTURES AVOTS: VIDZEMES–LATGALES GŪSTEKŅU NOMETNES (1919–1921) PIEMĒRS**

**DANIELA RIHTERE**

Bakalaura grāds vēsturē un arheoloģijā, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvijas vēstures institūts, eksperte

E-pasts: *daniela.rihtere@gmail.com*

## **ANOTĀCIJA**

Pētījuma mērķis ir analizēt dezertēšanas iemeslus, kurus atklāj Sarkanās armijas karavīru nopratināšanas protokoli. Pētījumā aplūkoti nopratināšanas norises apstākļi, kā arī šo dokumentu problemātika, kas saistāma ar avota ticamību un interpretācijas iespējām. Tiek konstatēts, ka Sarkanās armijas dezertieru motivācija pārnākt Latvijas pusē nav vērtējama viennozīmīgi un ietver virkni faktoru: sadzīves, politiskos un personīgos apstākļus. Pētījums norāda uz nepieciešamību pēc padziļinātas avotu analīzes.

**Atslēgvārdi:** Vidzemes–Latgales gūstekņu nometne, nopratināšanas protokoli, Sarkanā armija, Latvijas armija, Latvijas Neatkarības karš.

## **IEVADS**

Vidzemes–Latgales gūstekņu nometne tika izveidota Latvijas Neatkarības kara laikā 1919. gada 5. jūnijā un darbojās līdz 1921. gada 28. maijam. Tās darbība raksturo sarežģītu, taču nozīmīgu posmu Latvijas vēsturē – Latvijas Neatkarības kara otro pusi. Šajā laikā tika izveidota Latvijas armija, okupētās Latvijas teritorijas tika atbrīvotas no pretinieka karaspēka, valstī sāka atgriezties Pirmā pasaules kara bēgļi un noritēja darbs pie valsts aparāta darbības nostabilizēšanas. Vidzemes–Latgales gūstekņu nometne nodarbojās ar Latvijas valstij lojālo karagūstekņu

integrēšanu Latvijas armijā, ar nelojālo personu nodarbināšanu valsts un privātpersonu (lauksaimnieku) labā, bēgļu un citu personu lietu izmeklēšanu, arestēto personu izmitināšanu u. tml. uzdevumu veikšanu. Kopā Vidzemes–Latgales gūstekņu nometnē nonāca aptuveni 13 000 cilvēku: karagūstekņi, pār fronti pārbēgušie, bēgļi, politiski neuzticamas un aizturētas personas. Skaitliski lielākā grupa bija militārpersonas (karagūstekņi un pretinieka karaspēka dezertieri, kas pārbēguši pār fronti), no kurām vismaz 49% bija Sarkanās armijas karavīri (Rihtere 2024, 68).

Nonākot nometnē, minētās personas tika nopratinātas, lai noskaidrotu (pārbaudītu) to personību un politisko uzticamību. Šo nopratināšanu liecības – nopratināšanas protokoli – ir saglabājušies Vidzemes–Latgales gūstekņu nometnes fondā (Nr. 3280) Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk – LNA-LVVA) un līdz šim nav pētīti. Sarkanās armijas karavīru dezertēšana un pārnākšana Latvijas pusē zinātniskajā literatūrā ir skatīta maz un fragmentāri (galvenokārt latviešu sarkano strēlnieku relokācijas tēmas ietvaros); savukārt dezertēšanas motīvi līdz šim ir raksturoti ļoti vispārīgi, iezīmējot vien vispārīgās tendences (Bērziņš 1995, 191–193; Šiliņš 2010, 38–39) vai raksturojot atsevišķas personības (Jēkabsons 2024). Nometnē nonākušo karagūstekņu un Sarkanās armijas dezertieru nopratināšanas protokoli ir unikālas liecības par karavīru individuālās kara pieredzes sarežģītību un sniedz iespēju paraudzīties uz sarkanarmiešu pārbēgšanu Latvijas pusē no jauna – indivīda – skatpunkta. Tie ļauj uzdot jautājumus: kādi apstākļi veicināja Sarkanās armijas karavīru pārnākšanu Latvijas pusē? Kāda bija viņu individuālā motivācija dezertēt? Cik lielā mērā (un vai vispār) viņu vēlme karot Latvijas pusē balstās nacionālā pašapziņā? Šī pētījuma mērķis ir analizēt dezertēšanas iemeslus, kurus atklāj Sarkanās armijas karavīru nopratināšanas protokoli.

## NOPRATINĀŠANAS NORISE

Nonākot nometnē, karagūstekņi tika nopratināti, pārsvarā tas notika nometnes kancelejas telpās (Rihtere 2024, 33). Taču vairākās lietās ir atrodamī arī noraksti no protokoliem, kas sastādīti citās Latvijas armijas iestādēs vai armijas daļās. Tas pārsvarā attiecas uz personām, kas aizturētas pie frontes pēc dezertēšanas no Sarkanās armijas. Diemžēl daudzos gadījumos protokola izcelsmes vietu, laiku, pratinātāja personību u. tml. apstākļus nav iespējams noteikt, jo tie protokola lapā netiek fiksēti. Protokoli varēja būt sastādīti kā latviešu, tā krievu valodā.

Pratināšanas mērķis bija noskaidrot aizturētā vārdu, uzvārdu, dzimšanas datus vai vecumu, tautību, dzimšanas vietu un/vai dzīvesvietu, pilsonību, nodarbošanos, daudzos gadījumos tika fiksēts arī laulību statuss,

ticība, retāk – izglītības līmenis (prasme rakstīt un lasīt vai analfabētisms). Tāpat pratināšanas gaitā biogrāfiska pārskata veidā tika fiksētas gūstekņa gaitas kara laikā līdz aizturēšanas brīdim un no tām izrietošā politiskā pārliecība. Nereti šo pārstāstu trūkst vai tie ir pārāk īsi, lai sniegtu ieskatu personas pieredzē un uzskatos, taču daudzos gadījumos tieši biogrāfiskie pārskati sniedz ļoti vērtīgu informāciju par kara gaitu, tostarp arī krišanu gūstā. Piemēram, Eduarda Berga nopratināšanas protokols uzbūvē visai spilgtu sarkanarmiešu sagūstīšanas ainu. Eduards Bergs sagūstīšanas brīdī dienēja Latviešu strēlnieku divīzijas 1. pulkā, kas atradās Latgales frontē. E. Bergs tika sagūstīts 1919. gada jūlija beigās. Nonākšanu gūstā viņš raksturo šādi: “1. augustā mūs mūsu priekšnieks izsauca uz izlūkošanu bez rindas visu komandu. Kādēļ tas tiek darīts – viņš mums neteica. Sataisījušies, gājām uz Turku ciema pusi caur Skrebeļu ciemu. Nonākuši līdz Zvirbuļu mājām, griežāmies atpakaļ pa to pašu ceļu. Uz mūsu, sarkano, pusi no Skrebeļu meža mūs pārsteidza flinšu uguns. Visa komanda sabēdza pa krūmiem. Es ar citiem 4 biedriem skrējām, nezinādami uz kurieni. Flinšu uguns mūs ļoti pārbiedēja. Labu gabalu skrējuši, mēs uzdūrāmies atkal uz balto posteņiem, kuri mums uzsauca, lai nome[там] ieročus [...]. Mēs nometām flintes un padevāmies.” (LNA-LVVA, 3280–1–1307) Pēc aizturēšanas Bergs ar citiem sagūstītajiem tika nosūtīts uz nometni.

Informācija par to, kādos apstākļos notikušas šīs pratināšanas, ir ļoti fragmentāra. No pratināšanu mērķa (iegūt iespējami uzticamāku informāciju par pratināmā biogrāfiju) izriet, ka tām būtu jānotiek miermīlīgi, taču jāņem vērā, ka 1919. gada otrajā pusē un 1920. gada sākumā Latvijas armijas iestādēs pastāvēja bažas par lielinieku propagandas izplatīšanos, līdz ar to nav izslēgts, ka karavīri varētu izturēties agresīvi pret pratināmajiem, kas tika turēti aizdomās kā potenciāli spiegi vai aģitatori. Zināms, ka jebkāda veida pratināmo fiziska iespaidošana un spīdzināšana bija aizliegta. Vidzemes–Latgales rajona komandants savā 1919. gada 20. septembra pavēlē Vidzemes–Latgales gūstekņu nometnei norādīja, ka “tādi paņēmieni ir necilvēciski un pretīgi mūsu valdības programmai un bez tam ar varu izspiestam apvainošanas materiālam nav nekādas nozīmes” (LNA-LVVA, 3280–1–1, 137). Varētu pieņemt: ja reiz radās nepieciešamība šādu pavēli izdot, realitātē vardarbības klātesamība pratināšanās varēja būt sastopama.

Papildu ziņas par gūstekņiem tika ievāktas no to dzīvesvietu pašpārvaldēm, kā arī no iepriekšējiem darba devējiem. Tāpat nometnes kanceleja bieži saņēma lūgumrakstus no nometnē turēto personu tuviniekiem. Tajos tika sniegtas ziņas par aizturēto dzīvesgājumu un politisko uzticamību.

Gadījumā, ja karagūstekņi, kas izrādījās Latvijas pilsoņi, tika atzīti par politiski uzticamiem, tos drīkstēja atbrīvot no nometnes un nosūtīt uz dzīvesvietu vai iekļaut Latvijas armijas karaspēka vienībās (LNA-LVVA,

3280–1–21, 98). Zīmīgi, ka 1919. gada augustā 4. Siguldas pulka komandieris izteica sūdzību armijas virspavēlniekam par to, ka karaspēkā tiek iekļauti bijušie sarkanarmieši, kas nometnē pavadījuši vien dažas dienas. Kopš tā laika nometnes vadībai tika pavēlēts sekot līdzī tam, lai jaunformējamās spēkos tiktu iekļauti tikai tie, kas to vēlas. Pārējos gūstekņus–sarkanarmiešus bija paredzēts paturēt nometnē (LNA-LVVA, 3280–1–21, 13).

## **NOPRATINĀŠANAS PROTOKOLU INTERPRETĀCIJAS IZAICINĀJUMI**

Analizējot Sarkanās armijas dezertieru motivāciju, ir būtiski ņemt vērā nopratināšanas protokolu kā vēstures avotu ierobežojumus. To ticamību var ietekmēt ne tikai pratināmo sniegtās informācijas patiesums, bet arī tas, kādos apstākļos tā tika pierakstīta un interpretēta.

Viena no galvenajām problēmām ir saistāma ar nopratināmo lasītprasmi vai tās trūkumu. Nopratināšanas protokoli ir nopratināšanas procesa pieraksts tekstā. Teorētiski tam būtu jāatspoguļo visas ziņas, kuras sniedz nopratināmais, turklāt iespējami korekti, taču no dažādiem piemēriem vēsturē ir zināms, ka tā gluži vienkārši ne vienmēr ir realitāte. Labākajā gadījumā (nometnes darbības kontekstā) protokolā tiek fiksēti nepieciešamie dati un pat saglabāti diezgan specifiski, tēlaini pratināmā izteikumi, pēc kuriem iespējams pieņemt, ka pieraksts ir iespējami autentisks. Sliktākajā gadījumā pratināmā sniegtās ziņas var tikt pierakstītas aplami – vai nu netišām, vai ar nolūku. Pratināšanas noslēgumā pratināmajam ir jāapliecina protokola satura atbilstība ar savu parakstu, taču viņš to ir spējīgs pārbaudīt vien tad, ja prot lasīt. Pārskatot simtiem nopratināšanas protokolu, man ir nācies konstatēt, ka liela daļa (vismaz 30–40%) ir parakstīti ar “+”, kas liecina par nopratināmā analfabētismu.

Otra problēma, kas atklājas, salīdzinot vairākus protokolus, ir aizdomīgi līdzīgi vai pat vienādi izteikumi. Piemēram, nometnē bija nonākuši Dominiks (mobilizēts 25.09.1919.) un Jānis (06.10.1919.) Apšenieki. Abu kopīgais uzvārds, visticamāk, ir sakritība, jo viņu radniecība, pretēji tam, kā tas ir novērojams citos gadījumos, netiek fiksēta. Abi dezertēja un pārbēga pār fronti kopā ar citiem “krievu pulka kareivjiem”. Savu motivāciju abi raksturo ļoti līdzīgi:

Dominiks: “Nācu tamdēļ pāri [frontei], ka negribu kalpot komunistu bandās, bet gribu kalpot Latvijas Brīvvalsts armijā.”  
(LNA-LVVA, 3280–1–460, 2)

Jānis: “Nācu uz Latviju tamdēļ, ka negribu komunistiem kalpot, bet gribu kalpot Latvijas Brīvvalsts armijā.” (LNA-LVVA, 3280–1–461, 2)

Dominiks Apšenieks parakstās normāli, savukārt Jānis Apšenieks parakstās ar “+ + +”, kas liecina par viņa lasīt neprasmī. Savukārt tas, ka abi snieguši ļoti līdzīgas liecības, varētu būt skaidrojams dažādi. No vienas puses, vairākas personas patiešām varētu teikt vienu un to pašu (ja ne izteiksmes ziņā, tad vismaz saturiski) – galu galā, ja *cilvēks vēlas karot Latvijas pusē un nevēlas karot Krievijas* (“sarkano”, “komunistu” u. tml.) *pusē*, tad ir skaidrs, ka to nemaz nevar izteikt daudz dažādos veidos. Tāpat nav noliedzams, ka daudzu karavīru pārlicība tiešām bija ļoti emocionāli patriotiska. Taču, no otras puses, nav noliedzama iespējamība, ka, pirmkārt, protokolētāji varēja pārspilēt karavīru patriotismu un lietot šablonfrāzes, un, otrkārt, paši karavīri varēja paust tendenciozus apgalvojumus un paši pārspilēt, piemēram, patriotisma lomu savā motivācijā karot Latvijas pusē.

Pārspilētu patriotismu un degsmi stāties Latvijas armijas rindās labi ilustrē 27 gadus vecā Krišjāņa Baumaņa piemērs. Viņš, nonākdams nometnē, izrādīja īpašu vēlmi dienēt Latvijas armijā un 1920. gada 15. februārī rakstīja lūgumrakstu nometnes priekšniekam: “Ļoti lūdzu Jūs, Priekšnieka Kungs, pieņemt mani aktīvā Latvijas armijā, lai arī es varētu kopā ar pārējiem Latvijas brīvības aizstāvjiem cīnīties pret komunisma verdzību. Ar lielāko nepacietību gaidīju to momentu kad man izdevās pārnākt savā[s mājās], .. bet nu mana karstākā vēlēšanās piepildīsies, ja Jūs, Cienijamais Priekšnieka Kungs, pieņemsiet mani aktīvā Latvijas armijā, lai arī man būtu iespēja kopā ar pārējiem Latvijas brīvības aizstāvjiem cīnīties pret komunisma verdzību un komisāru kundzību.” (LNA-LVVA, 3280–1–1002)

Krišjāņa Baumaņa piemērs izgaismo otru potenciālo problēmu, ar ko jāsaskaras, izvērtējot informāciju, kuru sniedz nopratināšanas protokoli, – nepieciešamību pēc karavīru paustās motivācijas kontekstualizācijas. Piemēram, meklējot atbildi uz jautājumu, kādēļ Sarkanās armijas karavīri dezertēja un vēlējās karot Latvijas pusē un cik lielā mērā šī vēlme balstās nacionālajā pašapziņā, jāņem vērā, ka, balstoties vienīgi tādās liecībās kā K. Baumaņa nopratināšanas protokols, netiek gūts vispusīgs priekšstats par situāciju frontē un nometnē.

Viens no iemesliem, kādēļ gūstekņi varēja tik dedzīgi paust vēlmi dienēt Latvijas armijā, varētu būt sliktie sadzīves apstākļi nometnē. Tie bija nelabvēlīgi – trūka apģērba, daudzi staigāja basām kājām, izplatījās slimības, daudzi bija pat par vāju, lai strādātu (Rihtere 2024, 41). Tā kā nopratināšana ne vienmēr notika uzreiz (personai ierodoties nometnē), pastāv iespēja, ka karagūstekņi un dezertieri pastiprināti izrādīja vēlmi dienēt

Latvijas armijā, cerēdami uz labāku uzturu un apgādi un kopumā labākiem sadzīves apstākļiem.

## SARKANĀS ARMIJAS KARAVĪRU DEZERTĒŠANAS IEMESLI

Sarkanarmiešu nopratināšanas protokoli atklāj vairākus dezertēšanas iemeslus. Primārais ir smagie dzīves apstākļi Sarkanajā armijā. Vairāki pārbēdzēji norāda, ka karaspēkā valdījis bads: “Krievijā nebija ko ēst” (LNA-LVVA, 3280–1–758), “man tur nepatīk, jo tur ir pilnīgs bads un kareivji iet noplisuši basām kājām” (LNA-LVVA, 3280–1–261), “stāvēt rezervē, no apģērba mums neizdeva neko. Maizi deva 1½ par dienu, drusku zupu un vairāk neko” (LNA-LVVA, 3280–1–842). Ar to saistāma arī slimību izplatība karaspēkā – vairāki pārbēdzēji norāda, ka bijuši slimi ar tifu, cingu un citām slimībām, piemēram, Valdemārs Bormanis, dienējis Padomju Latvijas armijas 1. strēlnieku divīzijas 8. (bij. Valmieras) strēlnieku pulkā, atzīst: “Man vispārīgi dienēt pie lieliniekiem apnīka un mani kā slimu ar “cingu” [...] neatlaida, es ar savu biedri Ēriku Grinbergu devos pāri pār fronti.” (LNA-LVVA, 3280–1–1127)

Otrs būtiskākais faktors ir komunisma ideoloģijas izplatība karaspēkā. Daudzi karavīri kā dezertēšanas iemeslu min apstākļu kopu, kas vienkāršoti varētu tikt dēvēta kā *nepatika pret komunistiem*. Protokolos ir sastopami tādi izteikumi kā, piemēram, “[Sarkanajā armijā] zaldāti pret komandējošo sastāvu nemierīgi, jo pēdējie par lielākaļ daļai komunisti” (LNA-LVVA, 3280–1–842), “negribu kalpot komunistu bandās” (LNA-LVVA, 3280–1–460) u. tml. Vairāki nometnē nonākušie ziņoja, ka tika spiesti iestāties Komunistiskajā partijā, pretējā gadījumā riskējot nesaņemt pārtiku vai tikt nosūtītiem uz fronti. Piemēram, Josifs Brakovskis izvēli dezertēt raksturo šādi: “Uz šejieni pārnācu tādēļ, ka apstākļi Sarkanajā armijā nekomunistiem bija nepanesami, bet, galvenais, tamdēļ, ka pēc pārliecības esmu pret “komunu”, tad režīms bija jo grūti panesams, kādēļ vēlējos atgriezties uz Latviju un pie savējiem, kuri dzīvo Rīgā.” (LNA-LVVA, 3280–1–1207) Bija arī cilvēki, kas spiedienam pakļāvās – kā pār fronti pārnākušais Vasīlijs Bondarevs, kurš tika tiesāts par piederību Komunistiskajai partijai. To viņš skaidro šādi: “Tiku spiests pierakstīties [partijā], tā kā partijas biedriem tika apsolīts dot vairāk maizes un tāpat tika apsolīts dot atvaļinājumus uz mājām.” (LNA-LVVA, 3280–1–1003) Pakļaušanās mobilizācijai vai iestāšanās partijā “piespiedu kārtā”, protams, ir diskusijai atvērts jautājums, taču jāņem vērā, ka daudziem cilvēkiem šādu lēmumu pieņemšana bieži vien bija izdzīvošanas jautājums. Redzams arī, ka *nepatika pret komunistiem* nav tikai politiska rakstura – primāri tā ir saistāma ar pārtikas un citām sadzīvīskām problēmām.

Cita iemeslu grupa ir saistāma ar vēlmi nokļūt Latvijā. Kādam tā bija vēlme nokļūt dzimtenē (LNA-LVVA, 3280–1–261; LNA-LVVA,

3280–1–758) – daudzi Latvijas, īpaši Latgales, iedzīvotāji pakļāvās mobilizācijai Sarkanajā armijā, apstākļu spiesti (LNA-LVVA, 3280–1–488, 1233) vai pret pašu gribu (LNA-LVVA, 3280–1–487, 598, 880, 886, 954, 977, 1056), un meklēja iespēju pārnākt pār fronti atpakaļ uz mājām. Ir zināmi arī vairāki gadījumi, kad pratināmie, kas nebija Latvijas valstspiederīgie, pauda vēlmi iegūt uzturēšanās atļauju vai Latvijas pilsonību (LNA-LVVA, 3280–1–447, 795). Piemēram, Aleksejs Aleksandrovs, Sarkanajai armijai atkāpjoties, dezertēja, taču nevēlējās palikt Lietuvā, kur atradās viņa karaspēka daļa, jo “viņi sūtot izbēgušos sarkanarmiešus atpakaļ uz Krieviju”. (LNA-LVVA, 3280–1–277) Tādēļ viņš izteica vēlmi palikt Latvijā “un dabūt kādu nodarbošanos”. Pavalstniecības piešķiršana bieži bija atkarīga no tā, vai personai Latvijā ir kādi radnieki vai paziņas, kas par viņu varētu galvot. Pretējā gadījumā process ievilkās, piemēram, Roberts Apše bija spiests rakstīt Rīgas etapa komandantam lūgumu: “Esmu klidis pasaulē no 1917. gada. Šobrīd esmu rakstījis vairākas vēstules, bet nevaru savākt nekādas ziņas no piederīgiem, un cerēt uz kaut kādiem kontaktiem [...] es nevaru, jo nezinu, [vai] ir pat pie dzīvajiem mani piederīgi, tāpēc laipni lūdzu atsvabināt no nomettes un pieskaitīt pie brīvās Latvijas [pilsoņiem].” (LNA-LVVA, 3280–1–445)

## SECINĀJUMI

Vidzemes–Latgales gūstekņu nometnē nonākušo Sarkanās armijas dezertieru nopratināšanas protokoli sniedz ieskatu līdz šim maz pētītā tēmā – Sarkanās armijas karavīru motivācijā dezertēt un pārnākt Latvijas pusē 1919.–1920. gadā. To piedāvātā individuālās pieredzes prizma ļauj izveidot kompleksu dezertēšanas motivācijas ainu, atklājot dažādu individuālo un strukturālo faktoru ietekmi uz lēmuma pieņemšanu. Veiktā analīze rāda, ka dezertēšanas iemesli nav reducējami uz vienu konkrētu faktoru – karavīru lēmumus ietekmēja gan sadzīves apstākļi, gan attieksme pret dienestu, gan centieni nodrošināt izdzīvošanu.

Nopratināšanas protokolos fiksētās ziņas rāda, ka biežākie dezertēšanas iemesli bija sliktie dzīves un apgādes apstākļi Sarkanajā armijā, pārtikas trūkums, slimību izplatība, piespiedu mobilizācija un vēlme atgriezties dzimtenē. Daļa dezertieru savu lēmumu saistīja ar neapmierinātību ar Sarkanās armijas disciplīnu un komandējošo sastāvu, savukārt citi centās izvairīties no karošanas frontē vai pievienoties Latvijas armijai cīņā par Latvijas neatkarību.

Lai gan šie dokumenti ļauj izprast dezertēšanas iemeslus individuālā līmenī, to interpretācija prasa kritisku pieeju. Nopratināšanas apstākļi, pratināmo lasītprasmes trūkums un iespējamie tendenciozie pieraksti var būtiski ietekmēt sniegto liecību precizitāti. Padziļinātāka, sistemātiska nopratināšanas protokolu izpēte varētu radīt jaunas zināšanas par Latvijas

armijas iestāžu attieksmi pret karagūstekņiem, jaunformējamo spēku veidošanu, karavīru (kā Krievijas, tā Latvijas valstspiederīgo) dezertēšanas iemesliem un apstākļiem, Latvijas valstspiederīgo motivāciju karot Latvijas pusē un šīs motivācijas daudzpusību. Vidzemes–Latgales gūstekņu nomettes fondā ir atrodamī arī civilpersonu (bēgļu, arestēto u. c.) nopratināšanas protokoli – arī tie gaida pilnvērtīgu izpēti.

## PATEICĪBA

Pētījums tika sagatavots ar Latvijas Zinātnes padomes finansējumu, projekts “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi”, projekta Nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003.

## IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

### AVOTI

Alekseja Aleksandrova nopratināšanas protokols, 15.09.1920. LNA-LVVA, 3280–1–277, 4.  
Dominika Apšenieka nopratināšanas protokols, 16.12.1919. LNA-LVVA, 3280–1–460, 2.  
Eduarda Berga nopratināšanas protokols, 01.08.1919. LNA-LVVA, 3280–1–1307.  
Instrukciju Vidzemes–Latgales gūstekņu nomette projekts [bez datuma]. LNA-LVVA, 3280–1–21, 17–18.  
Izziņa sarkanarmieša Augustova Jāņa Osipa d. pār robežu pārnākšanas lietā [bez datuma]. LNA-LVVA, 3280–1–261, 22.  
Jāņa Apšenieka nopratināšanas protokols, 16.12.1919. LNA-LVVA, 3280–1–461, 2.  
Jozepa Brakovska vēstule tuviniekiem, 20.02.1920. LNA-LVVA, 3280–1–1207.  
Krišjāņa Baumaņa lūgumraksts Vidzemes–Latgales gūstekņu nomettes priekšniekam, 15.02.1919. LNA-LVVA, 3280–1–1002, 6.  
Pētera Babkova nopratināšanas protokols, 29.03.1920. LNA-LVVA, 3280–1–758.  
Pētera Bijeviča nopratināšanas protokols, 28.06.1920. LNA-LVVA, 3280–1–842.  
Roberta Apšes lūgumraksts Rīgas Etapa komandantam. 14.02.1921. LNA-LVVA, 3280–1–445, 4.  
Vasilija Bondareva nopratināšanas protokols, 05.02.1920. LNA-LVVA, 3280–1–1003, 7.  
Vidzemes–Latgales rajona komandanta pavēle, 20.09.1919. LNA-LVVA, 3280–1–1, 137.  
Voldemāra Bormaņa nopratināšanas protokols, 06.08.1919. LNA-LVVA, 3280–1–1127.

### LITERATŪRA

Bērziņš, V., 1995. *Latviešu strēlnieki: drāma un traģēdija*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.  
Jēkabsons, Ē., 2024. Gustavs Magnulis. *Nacionālā enciklopēdija*, 2024. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/242546-Gustavs-Mangulis> (skatīts 03.03.2025.).  
Rihtere, D., 2024. Vidzemes–Latgales gūstekņu nomette. *Nacionālā enciklopēdija*, 2024. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/242398-Vidzemes-Latgales-gusteknu-nometne> (skatīts 03.03.2025.).  
Rihtere, D., 2024. *Vidzemes–Latgales gūstekņu nomette Latvijas Neatkarības karā 1919.–1920. gadā: ieslodzīto sociālais portrets*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.  
Šiliņš, J., 2010. Padomju Latvijas armijas skaitliskais sastāvs un tā izmaiņas no 1919. gada janvāra līdz jūnijam. Ciganovs, J. (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata, XI*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 29–39.

## INTERROGATION PROTOCOLS OF LATVIAN ARMY PRISONERS OF WAR AS A HISTORICAL SOURCE: THE CASE OF THE VIDZEME-LATGALE POW CAMP (1919–1921)

DANIELA RIHTERE

Bachelor's degree in history and archaeology, expert, Institute of Latvian History, Faculty of Humanities, University of Latvia

E-mail: [daniela.rihtere@gmail.com](mailto:daniela.rihtere@gmail.com)

### ABSTRACT

---

The aim of the study is to analyse the reasons for desertion as revealed by the interrogation protocols of Red Army soldiers. The study examines the conditions under which interrogations took place, as well as the issues related to the reliability and interpretative possibilities of these documents. Research suggests that the motivation of Red Army deserters to defect to the Latvian side cannot be assessed unequivocally and encompasses various factors, including living conditions, political circumstances, and personal considerations. The study highlights the need for further in-depth analysis of these sources.

**Keywords:** Vidzeme–Latgale POW camp, interrogation protocols, Red Army, Latvian Army, Latvian War of Independence.

### SUMMARY

This study examines the reasons for desertion among Red Army soldiers based on interrogation protocols from the Vidzeme–Latgale POW camp, which operated during the Latvian War of Independence (1919–1921). The research focuses on the conditions under which these interrogations took place, the content of the protocols, and their reliability as historical sources. Special attention is given to the challenges of interpreting these documents, including the literacy level of the interrogated individuals, potential biases in recorded testimonies, and the broader political and military context influencing both the deserters and those conducting the interrogations.

The study is based on archival material from the Latvian State Historical Archives, primarily the preserved interrogation protocols of Red Army soldiers who defected to the Latvian side. Using qualitative document analysis, the research identifies main themes in the deserters' testimonies and evaluates how these sources contribute to understanding desertion motives.

The analysis reveals that soldiers' decisions to defect were shaped by a combination of factors, including poor living conditions, lack of supplies, political pressures, and personal reasons. While the protocols provide valuable insights into individual wartime experiences, they also highlight the need for a critical approach when using them as historical evidence.

The findings suggest that desertion was not driven by a single dominant factor but rather by a complex interplay of material hardships, political constraints, and personal choices. The study emphasizes the necessity of further systematic research on these documents to refine historical narratives regarding prisoner treatment, military desertion, and the broader context of the Latvian War of Independence.

#### **ACKNOWLEDGMENT**

This research is funded by the Latvian Council of Science, project "Navigating the Latvian History of the 20th–21st Century: Social Morphogenesis, Legacy and Challenges" (No. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003).